

ר' יוסף ביגון — קראקא

א י ש פ ל א

איש פלא היה. מסוגר בתוכו, מרוכז בקרבו, סמוי מן העין, נחבא אל הכלים — אולם מה גדלו כלים אלה! התנהגותו, צדקתו, הליכותיו היו בצנעא ובהסתר — ולמרות זאת השפיע ואף יצר חוג סביבו.

דרכו מבודדת היתה. כל חייו המעטים צעד במסלול צדדי, בשולי דרכים. לא הושפע אפילו מגדולי רבותיו. קיים עצמאות מחשבתית אף כלפי רבו הגדול ר' ירוחם ליבוביץ ז"ל, המשגיח המפורסם ממיר, שמפיו שמע לקח בתורת המוסר. לא היה מחומר שאפשר להטותו. אופיו לא היה מבצק שאפשר ללושו, אלא מפלדה, שקשה לכפפה. הוא שאב ממקורות ראשונים במישרין, ללא תווך כמעט. הוא לא סמך על מישתו לחשוב למענו — אלא העדיף להגות מחשבה עצמאית. יגע ועמל לחדור לדברי חז"ל, לאמרות חכמי המוסר — מכח עצמו.

לימודו היה מזוקק בכור הגיון הטהור, מחשבתו — צרופה באמונה איתנה, עזה כחלמיש. פסקי הלכה, שהיו מבוררים ומובהרים ברעיונו, לא היו איזה ענין מופשט, איזה מחקר, אלא דבר מציאותי ומוחשי מאוד, ללמוד ולעשות. והלכה כוחה יפה כלפי ענייני המוסר כלגבי דיני איסור והיתר. את המכשיר לבירור הלכה, להבנת סוגיא בש"ס, הפעיל גם בשטח המוסר. גדולה מזו — לדבריו, לא היתה מחיצה בין הלכה ומוסר. כמה דינים ומצוות, ראה ביסודם את העקרון המוסרי ואת ה"לימוד" המוסרי, ואת החלטיות בפסקי הלכה קיבל כלפי יסודי המוסר וציוויו.

ושניהם לא היו בעדו שיטה בלבד, השקפה בלבד, אלא אורח חיים. הם נעשו חלק בלתי נפרד ממנו. הוא למד בשקידה מאין כמוה. שמר מאוד על זמנו, ורכש ידיעות רחבות בש"ס ופוסקים, עד שנעשה למדן מופלג בבקאות ועמקות. ונוסף על זה צם וסיגף את גופו במשמעת ברזל לקיום מצוות.

משמעת פנימית זו שלטה בלימודיו ובכל מעשיו. את שיעוריו קיים בדיקנות מפליאה, בסדר ומשטר. שום נסיבות ומניעות לא הזיזו אותו מסדר-יומו. מילדותו הוכיח רצון ברזל וידע איך ולכן לכוונו. ידע מה הוא רוצה.

ב נ ע ו ר י ו

הוא נולד בשנת תרס"א בעיירה ויסקי ליטבסקי, בליטא שבפולין, להורים חרדיים. אביו ר' בנימין היה סוחר זעיר, למדן, ירא שמים ובעל מידות תרומיות. הצטיין באהבת הבריות, בנדבנות, בדייקנות וזהירות בקיום מצוות. אבל רק יחידים ידעו על צדקתו, כי הצניע לכת.

בילדותו למד יוסף אצל המלמדים הטובים ביותר שבעיירתו, והצטיין בשקידה נפלאה, בתפיסה מהירה, בזכרון טוב, ובנטיה להתבוננות ולהתעמקות. מעולם לא הסתפק בחיצוניותם של הדברים שראה או שלמד; הוא השתדל לחדור אל מתחת לשטח, הסתכל בעצם הענינים, והפליא בשאלותיו בחכמה ודעת. בגיל צעיר מאוד כבר היה מהלך מחשבתו כשל איש מבוגר ומנוסה.

כשהגיע לגיל ה"בר-מצוה" כבר היה מפורסם כעילוי, אבל עילוי מסוג אחר מן המקובל. לא היה בו שמץ פזיזות וערבוביא. היה ממושמע ומסודר. דבריו היו מחושבים ושקולים, בישוב הדעת, בהבנה. מתון היה ובכל צעדיו שלטה שיטתיות. שלווה ושקט היו נסוכים עליו עוד בילדותו. ועילוי היה בעמקות תפיסתו, בהבנתו החדרת, בכשרון לניתוח דק מן הדק, להבהרת בעיות מסובכות.

מכאן ואילך התחילו שנות נדודיו, כי באותה שנה, שנת תרע"ד, פרצה מלחמת העולם הראשונה, ומיד התחילה שורת פגעים ונגישות ביהודי חבל זה. השלטון העריץ של הצאר הרוסי גזר גירושים על היהודים באיזורים הליטאים, שגייסות הגרמנים התקדמו לקראתם. משפחתו של יוסף ביגון נאלצה לעזוב את העיר וויסוקי ליטבסקי, ועברה לוילנא. שם סבלה מחסור ועוני. וזה היה גם חלקו של הנער יוסף, שהיה כבר בחור ישיבה.

אולם נדודים, רעב ועוני לא החלישו את התמדתו של יוסף הצעיר. הוא המשיך בשקידתו בלימודיו, על אף התנאים הקשים בהם הוא חי. הוא למד בישיבה ראמיילס בוילנא, אבל כבר אז היה רוב לימודיו ביחידות. הוא לא היה מנעוריו "איש חברתי" במובן המקובל, לא בילה בשיחת רעים ואף לא "שח בלימוד" כנהוג בישיבות. לא התפלל עם חבריו. שקוע היה במשנתו — ובעצמו. הוא העמיק לחפור בסוגיות ש"ס ובראשונים — ובנפשו. גם יראת השם הבודהית בו כבר היתה בילדותו נסתרת מאדם. לכאורה היה בעל מזג קר, אבל השלהבת התלקחה בקרבו, גנוזה בנשמתו. סמוייה מן העין.

עם תום מלחמת העולם הראשונה חזרו הוריו לעיירתם והוא עבר לגרודנה. שם היה אחד המיסדים של ישיבת "שערי תורה", שהתפתחה במרוצת הזמן לאחת הישיבות הגדולות, והוציאה תלמידים רבים ומפורסמים.

בשנת תרפ"ז הגיע לישיבת מיר. ישיבה זו היתה אז בימי פריחתה. היא התנערה מהר מפגעי הזמן ונעשתה לישיבה המפוארה ביותר במדינת פולין. ארץ ליטא נותקה אז מחבל ליטא אשר בפולין והיתה למדינה עצמאית, שלא היה בינה לבין פולין שום קשר; לא תחבורה ולא אפשרות של חילוף מכתבים בין שני חלקי ליטא, שלמעשה היו איזור אחד, שנחלק לשנים.

הישיבות הגדולות והמפורסמות ביותר כמו סלובודקה, טלז, פוניבז' היו במדינת ליטא של קובנה. אך בין הישיבות הקיימות בליטא של פולין, תפסה ישיבת מיר מקום בראש, בכמות ובאיכות. בקיאות מוחלטת בחדרי התורה, התמדה רבה של התלמידים; רוח של קדושה שאפפה אותם; אוירה של מוסר עילאי בלימוד ובמעשה; מסורת של גדולי התורה והמוסר כאחד, שנמשכה עשרות שנים — כל

אלו הסגולות עשו את ישיבת מיר לאבן-שואבת לתלמידים מצויינים ובעלי נפש מכל ארץ פולין ואף מחוץ-לארץ. היא היתה תלית-לפיות, שכל בעל-כשרון ושאר רוח נמשך אחריה. נהרו אליה תלמידים מפולין ומחוץ-לארץ, ביחוד מגרמניה. גם מארצות הברית הגיעו עשרות תלמידים.

ישיבת מיר היתה למרכז הלימוד והמוסר כאחד, ורבי ירוחם ליבוביץ, המשגיח ממיר, היה המדריך והמשפיע — מן הגדולים ביותר בעולם הישיבות. מאות תלמידים שקדו על לימודיהם, בדבוק חברים, בבירורים בקול של אחד לחברו, בחזרה אחרי שיעורו של ריש המתיבתא, או אחרי שיחתו של המשגיח, — ובפינה שקטה ישב בודד ר' יוסף ביגון, שקוע בלימודיו, מרוכז בעצמו, מתעמק ומתבונן במשנתו.

הוא למד אמנם מסכתות „ישיבתיות“, כלומר, אלו שלמדו אותן כל התלמידים, ואלו שהר"מ הרצה „שיעורים“ בהם, אבל למד ביחידות — „חבריו-רבותיו“ היו מפרשי הש"ס הקדמונים והראשונים. וגם לימודים אחרים למד: בש"ס, פוסקים וספרי מוסר. הוא קיים את סדרי הלימוד וזמניו המקובלים בישיבה, אבל הוסיף עליהם מעצמו. היה ממעט בשינה ומרבה בלימוד. שם לילות כימים בהתמדתו הבלתי-שכיחה אפילו בישיבה זו של מתמידים. הוא עסק גם ב„קבלה“, אבל בסוד כמוס. עלה במדרגות, בלימוד ובהתנהגות. הקיפה אותו איזו אוירה של יראת הכבוד מצד חבריו, שהביטו אליו למעלה, אף שיותר ממה שידעו — הרגישו את גדלותו. כי, כאמור, מסוגר ובודד היה.

עו ל ם ב פ נ י ע צ מ ו

הוא מילא את חובותיו הרגילים של תלמיד, הגשים כל תפקיד שהישיבה שמה על תלמידיה, לא שאף להתבלט ולהתבדל; גם נעים הליכות היה וחברתי כאשר פנו אליו. התאים את עצמו לסדר ששלט בישיבה ולמנהגיה. ובכל זאת, כאילו חי בעולם אחר — היה עולם אחר.

לא הושפע מן הרוח הכללית ולא מהסביבה. הוא יצר סביבו חוג, כאמור, בכל מקום שנודמן לשם, ויצר שלא-במתכוין, בעצם אישיותו בלבד, בהתנהגותו תאישית, ב„פסקיו“ לעצמו, שנעשו מאליהם „פסקים“ לאחרים. הוא הורה לעצמו ללא „קולות“ וללא היתרים, אבל לא כאיזו רבנות יוצאת מן הכלל ולא כ„חומרא“, שמהדרין מן המהדרין מקבלים עליהם, אלא כדבר המובן מאליו, — איך אפשר אחרת? הרי כך הדין — וחסל.

וגם בזה הצטיין, שהורה הלכה ברורה, לעצמו ולמקורביו שפנו אליו. כי בנוהג שבישיבות ליטא מתעמקים בסוגיות הש"ס, מבררים ההלכה, לרוב לא למעשה, כי כל מה שאחד למדן ובקי גדול — הוא עוד יותר „מיראי הוראה“. לכן גדולי ליטא לא היו בעיקרם „משיבים“, להשיב לשואלים פסק הלכה, ולא עסקו בדיון של שאלות ותשובות. בישיבות עצמן נדחה לימוד „הוראה“ עד „שימלא כריסו בש"ס“

— ומי זה הודה שכריסו מלא?! והיה נחשב גם משום שמץ של „הירות“ לעסוק בהוראה באיסור והיתר, כלומר להכין את עצמו לכתחילה להיות רב ומורה הוראה בישראל — דבר שצריכים לברוח ממנו, ובמקרה של הכרח, יש לגשת לזה בדחילו ורחימו, שליחות רבת-אחריות. הישיבות לא חינכו רבנים, כי אם גדולים בתורה וביראת השם. ואם היו כאלה שהיו לרבנים, הרי בהכרח היו.

ר' יוסף ביגון היה יוצא מן הכלל גם בנידון זה. ודאי לא היה מתכוון להיות רב ולא היה מתכוון להשיב ולהורות. רחוק מזה היה, הוא אף לא ביקש ולא קיבל „סמיכה“ לרב. אבל הרי היה צריך לדעת בעצמו איך להתנהג, וכיון שהיה מדקדק במצוות קלות כבחמורות בדייקנות מוחלטת, על כל פרטיו ודקדוקיה, והיה זהיר בהן אף בקוצו של יוד — היה לומד בשקידה ובעמקות דינים באיסור והיתר ובכל מקצועות הפוסקים, עד שנעשה בעל הוראה — לעצמו. וכאשר שאלו את פיו לא נמנע מלהשיב, וככה היה, כמעט בהיסח הדעת, לבעל הוראה, אף שלא במובן המקובל, ולחוג מצומצם בלבד, לאלה המעטים שפנו אליו שהכירו את גדלותו. והואיל והיה מטבעו בעל תבונה בהירה ובעל שכל מנתח ומברר, וכיון שלא סבל ערפל של הן ולא בבת אחת, של „מחד גיסא — ומאידך גיסא“ או סתם „פסק“ הנשמע לכמה אנשין שאפשר להסיק ממנו דבר והיפוכו, — יצא מתחת ידו דבר מתוקן, תשובה ברורה וחד-משמעית, לכל אלה שבאו במגע אתו ושאלו את פיו בעניני דין ודת.

ולא זו בלבד. אלה שהכירו אותו פנו אליו בשאלות שונות, בבעיות פרטיות ודאגות אישיות, והוא השיב לכולם עצה ותושיה. יסודות תשובותיו תקועים היו בתורה שבכתב ובעל-פה, בפוסקים קדמונים ואחרונים; אך הוא לא הרבה בנימוקים, הוא בכלל נמנע מלנמק, שמא יערבב ויערפל את הענין. דבריו, בעניני דעלמא, לכאורה, היו מעטים וספורים ישר לעצם הענין, ומזוקקים בדעת תורה צלולה. אבל לא באופן מופשט ו„סברא“ גרידא, אלא מבוססת על ההלכה, מעין „משנה ברורה“ בעל-פה. ספר זה של ה„חפץ חיים“ היה לו לנר, וידעו בעל-פה, יחד עם כל מקורותיו ושרשיו.

מ ז כ ה א ת ה ר ב י ם

הוא לא מנע את עצמו מלהשיב דבר, למרות ענותנותו. כי היה שואף תמיד לזכות את הרבים. גם היה מלא תכניות, גדולות ונועזות, שלא פעם נראות בעיני אנשים מפוכחים כמשונות או לפחות כהזיות בלתי-מציאותיות, תכניות לתועלת הכלל. נספר לדוגמא על תכנית אחת משלו.

תכנית כזו — שהגשימה לזמן מסויים — היתה החנות שיסד בישיבת מיר. חשב ומצא שסוחרים מבזבזים זמן רב במשא-ומתן במסחר, ובחורי ישיבה מאבדים זמן בלכתם לעיר לקנות חפצים שונים הנחוצים להם. מלבד זאת, תלמידי הישיבה — רובם אין הפרוטה מצויה בכיסם, והיה כדאי לעזור להם בהלוואה או במכירה

בהקפה. הוא יסד לכן בחדר בבנין הישיבה חנות של כל מיני סחורות, שהתלמידים היו זקוקים להן. על כל חפץ היה רשום מחירו, וכל אחד מהתלמידים שהיה זקוק לאיזה דבר היה נכנס אל החנות, לוקח מה שצריך, ומשלשל תמורתו כסף לקופה, ללא גובר. בכל ערב היה ר' יוסף בא אל החנות וחושב את חשבונה — והכל היה בסדר גמור. אין צריך לומר שלא היה זה מר"מ לשם ריות, אלא כדי לזכות את הרבים בלבד.

מפעל זה היה קיים במשך זמן מסויים, עד שפעם מצא ר' יוסף עודף של סכום כסף בקופת החנות. כאשר ספר על זה לר' ירוחם, אמר לו הלה: סגור את חנותך. והסביר לו את עצתו באופן כזה: כיון ומישהו הכניס אל הקופה יותר ממה שהיה צריך לשלם בעד הסחורה שלקח, יש לזה הרגשה, ולו גם בתת-הכרתו, שהכניס משהו לעסק ולא יהסס להבא גם להוציא... לכן, אין להעמיד בן אדם בנסיון — והחנות נסגרה.

אולם ר' יוסף היה צריך לשלם את החובות בעד הסחורות שלקח בהקפה — כי כאשר הוחזרו לא נחשב שוויים כגודל המחיר ששילם בעת קנייתם, והעודף עלה לסכום, ששילם ר' יוסף משך כמה שנים עד שהחזיר את כל החובות עד לפרוטה אחרונה.

ב ו ר ש ה

בשנת תרצ"א עזב את מיר והתיישב בוורשה. הוא בא במגע עם מנהיגי „אגודת ישראל“, ביחוד עם מזכירה הראשי ר' אלכסנדר זישא פרידמאן, שהכירו והתייחס אליו בהערצה. ר' או"פ השתדל למשוך את ר' יוסף לאיזו פעולה חינוכית, אך בשל מניעות שונות לא יצא הדבר לפועל. בין תכניותיו השונות — ייסוד ספריה תורנית מרכזית. הדבר התגשם במידה מסוימת כאשר נדבן אחד ר' איזיק פינא מוורשה נדב את ספריתו וסכום מסויים למטרה זו. ר' יוסף הועמד בראש ספריה זו ברחוב שוויצענטוירסקה בוורשה, והתחיל להרחיבה. אבל משום חוסר אמצעים וחוסר התענינות בספריה מסודרת ומאורגנת באופן חדיש, נסגרה זו לאחר זמן קצר. בהיותו בוורשה קיים מגע הדוק עם העסקנים המרכזיים בשדה החינוך החרדי, עם ר' א. ז. פרידמאן ועם ר' יהודה לייב אורליאן, שהתיעצו אתו בעניני חינוך והחשיבו מאוד את חוות דעתו. גם כמה מבני הישיבות, שהתגוררו בוורשה היו מסיחים בפניו בעיותיהם ודאגותיהם, והוא היה להם ליועץ ולמורה דרך. היה גם מרצה בסמינריון למחנכים בוורשה ברח' טברדה 6, ונעשה לאישיות מרכזית ורבת השפעה במוסד זה של אגודת ישראל.

„ילקוט ידיעות האמת“

לא פרסם הרבה, ואף פעם לא „התנוסס“ שמו בעתונים. הוא ברח מפירסום — בהצלחה, כי באמת לא רצה בו. יחד עם זה היה מתכנן תכנית גדולה של הוצאת

לאור, בה היה תפקידו של מו"ל-עורך — בעילום שמו. למטרה זו יסד חברה להוצאת ספרים בשם „אהבה“, ובהקדמה לספר ראשון — ויחיד — שהופיע, הסביר משמעות שמה של הוצאת ספרים „אהבה“ ומטרתה, בדברים דלהלן:

„...אנו מדברים באותה אהבה רבה אשר היא אחת שהיא שבע, שיש בה משום: אהבת תורתנו הק' ומצוותיה, אהבת הבריות, אהבת ישראל, אהבת האמת, אהבת החכמה, אהבת החסד והטוב, ועליהן אהבת בוראינו ית'“. (הקדמה ל„ילקוט ידיעות האמת“).

בשבעת אלה משתקפת מהותו של ר' יוסף. הוא ראה בהם את הגורמים העיקריים של החיים האנושיים ואת המטרות, אליהן צריך לשאוף כל אדם מישראל. בכל אחד משבעת הג"ל הוכיח גדלות ר' יוסף בעצמו, במעשיו ואורח חייו, בפרט באהבת הבריות ובאהבת ישראל. הוא חידש חידושים בשטח זה, השתלם בעצמו ב„מקצוע“ זה ושאף לשלימות בו. אכן כשם שיש עילוי בלימוד התורה, כך יש עילוי במידת החסד. ר' יוסף היה עילוי בחכמת הטבה — כן, הטבה חכמה היא. הוא למד אותה, התעמק בה והוכיח גדולות בלימודו זה. התבוננתי פעם אליו כאשר עלה לרכבת בוורשה, בדרכו לקראקא, והנה יהודי בא לקראתו וחבילה בידיו, בחפשו, כנראה, מבין הנוסעים מישוהו שירצה לקחתה לקראקא. ר' יוסף הרגיש בו, מיד ניגש אל היהודי, שלא הכירו כלל וביקשו שימסור לו את השליחות. ראיתי גודל שמחתו של ר' יוסף כאשר המשלח הואיל למלא את מבוקשו. אחרי כן — כמה זהירות וזריזות, כמה חיבה והתלהבות ממש השקיע ר' יוסף בטיפול בחבילה זו, ששמר עליה ברכבת, לא הסיח דעתו ממנה לרגע ולא זוה ידו ממנה במשך כל זמן הנסיעה. ובאיזו רצינות מילא את שליחותו!

אבל נחזור לספרו שהוציא. הוא היה רק מו"ל, אבל מו"ל מדעי, כמו שקוראים לחוקר המגיה והמבאר כתב־יד ומדפיסו. הספר מכיל חבורו של רבי משה חיים לוצאטו (מחבר הספר המפורסם „מסילת ישרים“) בשם „דרך ה'“, בצירוף מאמרים וקטעים של חיבורים אחרים של מחבר זה. הספר מתחלק ל„דרך ה'“, מאמר העיקרים, מאמר על אגדות חז"ל, מאמר החכמה, וליקוטים מ„אדיר במרום“. הוא לקט קטעים כפנינים וצרפם לענינים שלימים. לא שינה מלשונו של המחבר, אלא הגיה הגהה מדויקת בתכלית (בדפוס הראשון של הספרים האלה נשתבשה הלשון מאוד, וביגון ניפה כל שגיאה). אף דלג על מאמרים, שלא ראה בהם תועלת למטרתו. אבל הוסיף בצידו של כל מאמר, בשולי העמודים, סיכום בתכלית הקיצור של נושא המאמר ותוכנו. סיכום זה הוא מלאכת מחשבת, והופיעה בו אמנותו של ר' יוסף כסופר בעל סגנון מיוחד ובעל מחשבה בהירה ומעמיקה, וגם כשרון הסברה בלתי רגיל. הוא השקיע עבודה רבה בשורות קצרות אלה (שהדפיסן באותיות קטנות מאלה של גוף החיבור) כמו שהוא מעיד על עצמו בהקדמה: „...עשינו זאת (הסיכום) בדיוק אחראי... ובהכללה מדויקת מאוד מאוד של כל תוכן ותוכן, במלים מעטות נבחרות בישוב רב ועיון גדול ומסודרות היטב בשימת לב מיוחדת. עשינו זאת לקליטת הדברים והבנתם הברורה...“ (הקדמה לספר הנ"ל).

סיכומים אלה או ריכוז התוכן במלים ספורות ותמציותיות — הם חיבור כשלעצמו, המועיל בהרבה להבנת החיבור „דרך ה'“. גם בהם משתקף אופיו של ר' יוסף. הוא כתב בזהירות וברגש של אחריות, המבצבצים מכל שורה. נביא דוגמאות אחדות מאלה: „הצורך לאדם שנשמתו תוכל לצאת קצת ממסגר החומריות“; „אפשרות יציאת האדם מחומריות קצת והתקשרותו ברוחניים“; „אפשרות שנוי הטבע לפי שעה“; „היכולת לשנות הטבע במידה ידועה“.

אנו מעירים את שימת לבו של הקורא אל הביטויים של זהירות החוזרים בכל פסקא, כמו קצת, לפי שעה (שנוי הטבע — לפי שעה), במידה ידועה (לשנות הטבע), המעידים על גישתו של המחבר ועל זהירות לשונו.

בההקדמה ל„ילקוט ידיעות האמת“ מופיע ביגון כסופר בעל כשרון ובעל לשון, שונה סגנונו מהסגנון הרבני המקובל. אין בדבריו שמץ של מליצה, אף מלה אינה מיותרת. הוא כותב על פי כללי הדקדוק, ולעצם הענין, בלי קישוטים וגיבובי מלים. לשונו מלוטשת, מדויקת ובהירה — כמטרה אליה הוא שואף וכמתתו הוא. הוא מסביר מטרת הוצאת הספרים שהוא מייסד בדברים אלה:

„בירור וחזוק ידיעות אמונתנו הקדושה, זהו בודאי הענין הכי ראשון, מכל מה שמחייב השתדלותנו הכי חזקה. וזה לא בלבד בשביל ההמון הרחב, כי אם עוד יותר ובראשונה בשביל בני תורה וגם תלמידי חכמים של דורנו.“

„עלינו להציל... מכל טשטוש וחסרון ידיעה... עלינו להעמידם על בורין של אמתיות תורתנו הק' בכל שלמותן והקפן, ובאופן חד וחלק, שאינו מניח שום מקום לערבוב התחומים ובלבול הדעות, ולגמגומים שונים והראיות פנים של שקר „סברות הכרס“ בתוך דעותיה של תורה.“

„עלינו להצילם מכל קטנות דמוחין, מכל קצר המושג והמשיג, הנותנים מקום קליטה, אחיזה ושליטה לכל מיני דעות זרות ותרמיות תרבויות הגויים... דים הם (טעמי התורה) את ה„לאן“ ו„מאין“... עלינו להצילם מכל קלישות עכירות וקלות הדעת, שבסבתן הן חסרי ערמה ועלולים להיות נגנבים בדעת תורה שלהם — מכל גונבי דעה הבאים במחתרת.“

הוא מתרעם על ההתרפסות המוסרית שגורמים בעלי לשון, על „התפתחות הערמה הלשונית והצחה והקלות הסגנונית, עם כל מיני שיחה נאה שלהן... וכן כל שארי מיני התחבולות האמנותיות להמשכת הלבבות ולקייחתם וכבישתם, להתאים פנים של אמת, ישרות, חכמה ודעת אף בתוך כל שקר, תרמית וטפשות, ולהמשכת חוט של חן וקסם מכל המינים שלהם... וכן להיפך — להסחת דעת מכל התבוננות חודרת ובקורת מוכרחת.“

„לפיכך, ממשיך ביגון, תנאי הזמן „מחייבים שלימות ומליאות ידיעת האמת, וכך מחייבים עוד ביותר הכנוס לידיעות האמת; לעומת ההשפעות של עיינות, שקר ורע הכובשות את העולם כולו, ובאות בכל מיני צורות ובחינות של כנוס, אי אפשר להתחזיק מעמד כי אם באמת מכונס.“

מטרה זו צריכה לשרת הוצאת „אהבה“, וספר „ילקוט ידיעות האמת“ היה

צריך להיות ראשון בסדרת ספרים בכוון זה. הוא השקיע עמל רב בהדפסת הספר, בצורתו החיצונית, בניפוי משגיאות הדפוס והשתעשע בו בחבה רבה לאחר הופעתו. הוא רכש את מנחתם של שני גרונים, ר' אברהם ב"ר זלמן יואל קפלינסקי וגיסו ר' יעקב קלמנס, שכיסו את הוצאת הדפסת הספר "ילקוט ידיעות האמת" בוורשה, בשנת תרצ"ד. הספר יצא בהידור רב, ומצא הד בין חובבי ספר ומעיינים וביחוד בין בני הישיבות והמעולים שבין החסידים. אנשים ספורים ידעו מי הוא המו"ל, המגיה והעורך. זה היה ספר ראשון ואחרון של הוצאת ספרים זו, כי לא היתה לר' יוסף אפשרות להמשיך בפעולתו מחוסר אמצעים כספיים ומסיבות אחרות. מעניין, שכאשר נתגלגלו פליטי ישיבות ליטא לשנחאי בסין, בתקופת המלחמה, הדפיסו שם בשיטה מסויימת כמה ספרי קודש נחוצים, וביניהם ספר "ילקוט ידיעות האמת". לפני מונח ספר כזה, ועל השער כתוב: "נדפס על ידי מר חיים פרייברגר נ"י, תלמיד ישיבת מיר הק', שנגהי, שנת תש"ו לפ"ק". שמו של המאסף, המגיה והמו"ל לא הושם בשער הספר. כעבור שנה הופיע הספר במהדורה השלישית בניו יורק, בשנת תש"ז, וגם ממנו נעלם שמו של ר' יוסף ביגון...

תהינה שורות אלה עדות ליוזם, למגיה ולמסביר של "ילקוט ידיעות האמת", שרצה בחייו בעילום שמו, אבל במותו מות־קדושים — ראוי להזכירו. בפרט שספר זה הוא אספקלריה נאמנה להשקפותיו ולהשקפות הרצויות של בני דורו.

משפיע על משפיעים

בשנת תרצ"א נשא לאשה את מרת חנה גרוספלד, אחת המורות המצוינות ביותר בסמינריון למורות "בית יעקב" בקראקא ומעמודי התווך של התנועה, והתיישב בקראקא. ר' יוסף לא שימש בשום משרה רשמית בארגון "בית יעקב". אך נעשה למעשה אחד המדריכים והמשפיעים הגדולים ביותר, שהטביע חותם אישיותו על חינוך המורות ועל הרוח בביה"ס בכללם. דבר זה נתאפשר תודות להשפעה האישית שהיתה לו על מנהיגי הסמינריון, ביחוד על ר' יהודה לייב אורליאן, מנהל הסמינריון, שנעשה צינור להדרכתו של ר' יוסף, ועל אשתו שהיתה אחת המדריכות והמחנכות רבות ההשפעה ביותר בין מורות "בית יעקב". וכך היה למשפיע על משפיעים. אורליאן התייעץ אתו בכל עניני המוסר, בדבר הקווים הכלליים ובפרטים המנהלתיים והחינוכיים. ר' יוסף, שהיה גדול בחכמת הנפש ובתורת המידות, התעמק בשאלות חינוכיות ובפתרון, למען הקמת רשת חינוך דתי. הדרכתו, במישרין ובעקיפין, היתה לברכה רבה לחינוך הבנות. ולא עוד אלא שתלמידות הסמינריון למורות פנו אליו בכל בעיה שנתקלו בה, הן פרטית והן מקצועית, והוא מצא פתרון, הדריך והורה וחיזק. הן התיחסו אליו באימון ללא גבול והוא גילה ענין בדאגותיה של כל אחת מן המורות. דאגותיהן היו דאגותיו ולא נח ולא שקט עד אשר עזר, תמך וחיזק ידים רפות, וליבות נשברים ריפא באמונה ובבטחון.

בתקופת מגוריו בקראקא התפתחה תנועת "בית יעקב" והתרחבה בכמות

ואיכות, עד שנעשה לגולת הכותרת של תנועת „אגודת ישראל“ בפולין, שעליה היה גאותה. השפעתו של ר' יוסף ביגון תרמה לא מעט לרוחה של תנועה זו. מלבד זאת השפיע, שוב בעקיפין ושלא במתכוין, על חוג יחידי סגולה, שהכירו את גדלותו. אף שבקראקא היתה הסביבה חסידית בעיקרה ורחוקה מרוח המוסר הליטאי. ר' יוסף מצא הד לדבריו גם בסביבה זו, שהיתה לכאורה זרה לו. נתתו סביבו חוג אברכים חרדים בעלי הבנה ומחשבה ששתו בצמאון את דבריו, שהיה בהם משום חידוש נפלא למקשיבים אלה. היה גם קשר הדוק וידידות רבה בינו לבין הרבי החסידי האדמו"ר ר' משה'ניו פרידמאן מבויאן, שהיה גר בקראקא והיה מפורסם כגדול בתורה ובמידות. ואף שר' יוסף היה „מתנגד“, מצאו לשון משותפת. שניהם היו למורי דרך לעסקנים ובעלי נפש חרדיים ול„בית יעקב“. במשך זמן מסויים היה גם „משגיח“ בישיבת היידיה, ע"י אנטוורפן, בבלגיה, והשפיע הרבה על תלמידי הישיבה.

א ו פ י ו

טיפוס של „חפץ חיים“ היה ר' יוסף ביגון, עם ניצוצי רבי ישראל מסלנט. נסתר בצדקתו, ענוותן, נזיר ופרוש, ועם זאת — בעל חוש צבורי מפותח. מתבודד ונבדל, ועם זאת דואג דאגת זולתו וצרת הכלל. היה בהיר במשנתו ובמחשבתו, אך היה לו יד בחכמת הנסתר, בקבלה. היה מרחף בעולם המיסתורין ומתכנן תכניות בחיים המציאותיים. רך ונעים בהליכותיו, בעל נימוסים נאים ונוחים, ועז וקשה מצור בעניני דת ודין.

השקפותיו היו בבחינת: „יהרג ואל יעבור“. מה שצריך להיות — מוכרח שיהיה. ישנה רק דרך אחת — ובה אדם מישראל מוכרח ללכת. לפני כל אחד תפקיד, משימה. לפני כל אחד שליחות, והוא מוכרח למלאה. אין מנוס משליחות, מיעוד, כשם שאין בריחה מלפני ה' — ויונה הנביא יוכיח!

ר' יוסף שאל עצמו תמיד שאלת העיקר, וטרח להשיב — במעשים. הרי חי בסביבה ובאווירה שנוצרה על ידי ה„חפץ חיים“, רבי חיים עוזר גרודזנסקי, רבי אלחנן וואסרמן, גדולים בתורה שהיו חדורים אחריות לכללות העם. והוא עצמו היה מחונן בהבנה לנפש זולתו, ברגש דק מן הדק המגיב כסיסמוגראף לכל רעידה בלב חברו. כי ישנם שטחים בנשמת האדם שאין להבינם בשכל בלבד — יש להרגישם. ויש שבהרגשה בלבד לא סגי — נחוצה מחשבה. בר' יוסף ביגון שימשו המוח והלב מכשירים לחדור לפנימיות זולתו, לשם עזרה, עידוד וחיוזוק. עם כל היותו ענוותן מאוד, היה תקיף בדעתו כאשר ראה צורך להביעה לתועלתו של מי שהציע לפניו שאלתו ודאגתו. השיב ברורות, בנימה של סמכות מוחלטת, ללא היסוסים וללא נדנודים בין הן ולא.

מסביר רב כשרון היה. ידע לברר בעיה מסובכת ביותר. והיה בזה יותר

מכשרון ומהגיון, כי היה בזה מכח הבהירות והכנות שבאישיותו. בהירות זו הופיעה גם באמונתו האיתנה, כי היתה בה שלימות כבמשנתו. בנוהג שבועלם ישיבות המוסר, היתה סוגיא בש"ס נושא ל"שיעור", בעוד ש"יסוד" במוסר היה רק ענין ל"שיחה". ואילו ר' יוסף ביגון — באותה עמקת שיגע בדבר הלכה, עסק ב"מוסר", לגבי ידידי' שניהם היו דבר אחד. הוא העלה את יסודות המוסר שבהלכה, וראה בצווי המוסר דינים הלכתיים. כדוגמה לשיטתו ולמהלך מחשבתו של ר' יוסף ניקח את הלכות צדקה ב"משנה תורה" להרמב"ם. אם יבוא מישו וירצה לנתח הלכות אלה כדי לחלקן בין הלכה ומוסר — לא יקל לו הדבר, ואולי גם יהא בלתי אפשרי. לדעתו של ר' יוסף, כמה וכמה דינים מכילים יסודות של מוסר והלכה כאחת, ואין להבדיל ביניהם. ובודאי שאין לזלזל באלה הראשונים בהשוואה לאחרונים.

בנוהג שבועלם, ישנם דינים שמדקדקים בהם כחוט השערה ומהדרין לשמור עליהם ולקיימם, וישנם כאלה שאין שמים להם לב — כי גדול מספר מצוות קלות שאדם דש בעקבו! ר' יוסף היה נוהר בקלות כבחמורות. הוא לא עשה שום דבר באופן ארעי, ולכל ענין התיחס ברצינות. בשביל אנשים כאלה אין דברים מחוסרי ערך ואין ענין של "מה בכך". וזו מהותו של תלמיד חכם, של תלמיד חכם לפי חז"ל — גדלות גם בעניינים שאינם גדולים.

וככה היה בלימודיו. התעמק בדבריהם של חז"ל, בכל תג ותג בהם. גילה בהם כוונות חדשות — אבל לא ביקש לחדש דבר. כי "חידוש" משמע: ליצור מה שלא היה מקודם — וזה היה זר לו ולמורת רוחו. שאיפתו היתה רק לרדת לסוף דעתם של חז"ל ותו לא. הוא לא חידש בתורה אלא התורה חידשה בו. הוא לא "השיג" על מפרשים, במשמעותן של "השגות הראב"ד", למשל — כלומר: קושיות ופירוכות, אלא "השיג" במובן הישגים, ובמובן חסידי של "השגות" נעלות. השיגרה היתה זרה לו. כל יום היה זקוק ליגיעה חדשה, לעבודת ה' חדשה. היה לוחם נגד מצוות אנשים מלומדה, וכמו שאמר הרבי ר' מנדלי מקוצק: "המתפלל היום משום שהתפלל אתמול, תפילתו אינה שוה כקליפת השום...". הוא התחדש בכל יום מעבודת הבורא. גם לא קבל את "המקובל" ולא הסכים עם "המוסכם" — אם רק ראה בזה סטיה קלה מדרך של הלכה. המצוי צריך היה להתאים לרצוי — ולא להיפך.

ככה היה סולל דרך חדשה, שהיא באמת ישנה, אלא משום שסטו ממנה קמעא קמעא, נעשתה כאילו עקומה. הוא ישר דרכים, עד שנעשה בעצמו אמת המידה, שבה אפשר למדוד ולכוון.

היה בעל מידות טובות ונימוסים יפים, נעים הליכות, ידידותי ביחסים עם אנשים, מקבל כל אדם באדיבות כנה — כי גדולה היתה בו אהבת הבריות וזהירות בכבודם, ויחד עם זה היה עז ואמיץ לב ביהדותו, ללא פשרה. גדלותו הגיעה לשיאה במיטב שנותיו, בהיותו צעיר. כל פעולותיו היו רק התחלה, התכוננות לקראת הבאות — כי רב חזון היה.

ב כ ל י ו ן

בפרוץ מלחמת העולם השניה כבשו הגרמנים ימ"ש את קראקא בשבוע הראשון למלחמה, וימי מצוקה וסבל באו על יהודי המטרופולין היהודית הזאת. רבת-היחש והפאר. אורליאן היה נאלץ לעזוב את קראקא והתגורר בוורשה. סמינריון "בית יעקב" שהיה אז בחופש של קיץ, לא חידש את לימודיו לשנה החדשה, אבל קיים קשר בין תלמידותיו לבין ההנהלה על ידי חליפת מכתבים מתמדת וגם על ידי קשרים אישיים. ר' יוסף ביגון השיב על כל מכתב, והיה מקור של אמונה ובטחון למאות. הוא שקד על לימודיו ועל עבודת ה' כמקודם, ומצא בהם נוחם במבוכת המצוקה. הוא הוכיח מסירות נפש גדולה בקיום המצוות בתנאים קשים ביותר. קומתו הרוחנית לא נכפפה תחת לחץ המציק. הוא קיים חליפת מכתבים גם עם אורליאן, והביע דעותיו ביחס לשאלות הזמן האיום. מכתביו היו מקור של חיזוק ועידוד. ר' יוסף הוסיף לקיים קשר תמידי עם רבי משה'ניו פרידמאן, הרבי מבויאן, שהתגורר בקראקא, ואח"כ בטארנוב בגליציה המערבית. כיון שנסתם מקור פרנסתם, עסקו הוא ואשתו במכירת שמן, והוציאו בקושי את לחמם הדל. הוא סירב לקבל תמוכה או הלוואה עד שכלתה חמת המציק גם על עיר ואם בישראל זו, ובראשית תמוז, תש"ב, נלקח ר' יוסף ביגון למחנה השמדה, יחד עם שארית יהודי קראקא, ונהרג שם בידי הגרמנים ימ"ש.

הוא נקטף בשנות הבינה בידי הגרמנים, בגיל 41 שנה, בעלות הכורת על בית ישראל בפולין.

(המאמר הזה נכתב ע"י ד"ר הלל זיידמן)